

PLANLI KALKINMA DÖNEMLERİNDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Yaşar SARI*

ÖZET

Türkiye'de gelir dağılımı sorunu ile ilgili çalışmalar değişik zamanlarda ele alınmış ve bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda ilk çalışma Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1963 yılında yapılmıştır. Bunu 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nün yürüttüğü çalışma ile Tuncer Bulutay ve arkadaşlarının yaptığı Ankara Üniversitesi SBF araştırması izlemiştir. 1973'te DPT, 1973-1974 DİE, 1986'da TÜSİAD, 1987 ve 1994'de DİE tarafından gelir dağılımını incelemek amacıyla bir dizi araştırma yapılmıştır.

Bütün bu araştırmalarda Türkiye'de gelir dağılımının daha adaletli ve adil bir yapıya kavuşturulabilmesi konusu çokça tartışılmış ve çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de demokratik hakların en geniş sınırlarına ulaştığı 1961-1980 yılları arasında nispeten milli gelirin paylaşımında diğer dönemlere göre daha adil bir sonuç ortaya çıkmasına rağmen, gerçek anlamda bu konuda atılan hiç bir somut adım olmamış, aksine sorun giderek daha da büyümüştür. Bu çalışmada, yukarıda sözü edilen araştırmalardan elde edilen gelir dağılımı sonuçları ışığında genel olarak bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar sözcükler: gelir, gelir dağılımı, Türkiye.

A GENERAL ASSESMENT OF INCOME (PERSONA PER CAPITA) DISTRIBUTION IN TURKEY FROM PLANNED DEVELOPMENT ERAS UP TO NOW.

ABSTRACT

Many studies on problem of income (per capita) distribution in Turkey has been dealt with, and some researches were done at different times. State Planning Office done a study about this subject in 1963 at fist time. A study by Tuncer Bulutay, et.al for Hacettepe University, Demografic Studies Institute had been followed by Ankara University, Faculty of Political Sciences in 1968 and in 1973 by State Planning Office. Other series of studies has been realised by State Statistic Office in 1973-1974 and by Turkey Association of Manufacturers and Businessmen in 1986, and by State Statistic Office in 1994.

In all these studies, the topic of setting up a more fair and just income distribution system in Turkey has been discussed to a great extent, and various proposals have been developed. In addition to this, although relatively better results of income distribution than those of other periods were observed in 1961-1980 period when democratic rights were allowed to be used to the greatest extent, no concrete step to solve this problem was taken in its real meaning; on the contrary, the problem have become more serious over time. In this study, in the light of the results demonstrated by the above-mentioned studies with regards to income distribution, a general assesment will be done.

Keywords: income, income distribution, Turkey.

1. GİRİŞ

Bir ülkede refah artışı, her şeyden önce milli gelirden yaşanacak reel artışlarla mümkündür. Ancak bilinmektedir ki herhangi bir ülkede, milli gelir artmasa bile, gelir dağılımını iyileştirerek de belirli ölçüde refah artışı sağlanabilmektedir. Ayrıca ülkelerin kişi başına GSMH değerlerinin anlamlılık düzeyi o ülkedeki gelir dağılımına da bağlanabilmektedir. Bu nedenle zaman içinde ülkelerin refah çizgisindeki gelişmeleri incelerken, milli gelir artışı yanında, gelir dağılımında bir iyileşme olup olmadığı da incelenir. Kaldı ki 1963 yılından beri uygulamaya konulan Kalkınma Planlarında belirlenen temel ilkeler arasında %7'lik brüt kalkınma hızı ile birlikte, gelir dağılımının daha dengeli bir yapıya kavuşabilmesi için yeni politikalar geliştirilmesine ihtiyaç olan vergilendirme, sosyal güvenlik, kamu yatırımları, enflasyon, ücret politikaları, toprak reformu, bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkı, eğitimde fırsat eşitliği vb. gibi temel konularda yeni açılımlar sağlanması gibi konular da yer almıştır. Bir toplumda gelir dağılımı, sektörel, fonksiyonel, bölgesel ve kişisel olarak ele alınabilir (Eren, 2002:55) . Bu iki noktadan hareketle Türkiye'deki gelir dağılımı konusundaki araştırmalar ve bu konudaki gelişmeler sektörel, fonksiyonel, bölgesel, kişisel ve sosyal gruplar olarak incelenerek genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1963 yılından günümüze, Tablo 1.1 deki gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları incelendiğinde, en düşük birinci %20'lik hane grubunun toplam gelirden aldığı pay %4,5'den %5,24'e kadar yükseldikten sonra 1994 de tekrar düşüş eğilimi göstererek %4,90'a gerilemiştir. Son %20'lik hane grubunun gelir payı ise belli bir azalma göstererek %49.94'e kadar düştükten sonra 1994 de tekrar %54,90'a yükselmiştir. Gini katsayısı da 1963'de 0,55 iken 1987'de 0,43'e düşmüş 1994 de ise tekrar 0,49'a yükselmiştir. Ancak çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan kapsam ve örnekleme farkı olan bu çalışmaları karşılaştırırken dikkatli olmak gerekliliği hemen vurgulanmalıdır.

Tablo 1.1: %20'lik Nüfus Gruplarının Gelir Payları 1963-1994 (%)

Hanehalkı Yüzdeleri	DPT 1963	AÜSBF 1968	DPT 1973	TÜSİAD 1986	DİE 1987	DİE 1994
1. %20	4,50	3,00	3,50	3,90	5,24	4,90
2. %20	8,50	7,00	8,00	8,40	9,61	8,60
3. %20	11,50	10,00	12,50	12,60	14,06	12,60
4. %20	18,50	20,00	19,50	19,2	21,15	19,00
5. %20	57,00	60,00	56,50	55,90	49,94	54,90
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,46	0,43	0,49

Kaynak : DİE 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması

DİE 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması

2. GELİRİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Tablo 2.1'de dikkatimizi ilk çeken, milli gelirden tarım sektörünün payının, 1990'lı yıllara kadar azalıyor olmasıdır. Planlı kalkınma dönemine girerken milli gelirimizde %36,3 olan tarım sektörünün payı, 27 yıl içinde yarı yarıya azalarak %17,5'e inmiş ve 1990'lı yıllar boyunca bu düzeyde kalmıştır. Buna karşılık sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı zaman içinde artmıştır. Bu durum Türkiye'de ekonomik anlamda yapısal bir değişimin olduğunu göstermektedir. Bu gelişme, Türkiye'nin giderek tarıma dayalı ülke olmaktan çıktığını gösterdiği için olumludur.

Tablo 2.1 genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de Planlı Dönemde yapısal değişime bağlı olarak 1990'lı yıllara kadar, gelir dağılımı tarım sektörünün aleyhine, hizmetler ve sanayi sektörlerinin ise lehine gelişmiştir. Bu gelişimde yapısal değişim yanında iç ticaret hadlerinin tarım sektörü için olumsuz gelişme göstermesinin de etkisi olmuştur. 1990'lı yıllarda ise sektörel gelir dağılımındaki gelişme, sanayi sektörünün aleyhine ve tarım sektörünün lehine olmuştur. Bu gelişimde ise üretim artışının (yapısal değişimin) değil, iç ticaret hadlerinde tersine (tarım lehine) dönüşün rolü vardır.

Tablo 2.1: Türkiye'de Milli Gelirin* Sektörel Dağılımında Gelişmeler (%)

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMET	TOPLAM
1962	36,3	18,0	45,7	100,0
1972	32,5	18,5	49,0	100,0
1980	26,2	19,3	54,5	100,0
1985	19,7	21,7	58,6	100,0
1990	17,5	25,5	57,0	100,0
1993	15,4	24,5	60,1	100,0
1996	16,9	25,2	57,9	100,0
1998	17,5	22,9	59,6	100,0
2001	12,9	25,3	61,8	100,0

Kaynak: DİE, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2002, s.13.

DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1990, s.403.

(*) Cari fiyatlarla yurt içi hasıla (GSYİH)'ya göre

Tarımsal üretimin GSMH içindeki payının düşmesine karşılık bu sektör halen en fazla istihdamın ve en düşük fert başına gelirin elde edildiği sektör olma özelliğini korumaktadır. Bu durum ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bir çarpıklığı ifade ettiği gibi aynı zamanda gelir dağılımını bozucu bir rol oynamaktadır. Planlı dönemin başından beri hizmetler sektörünün GSMH'dan aldığı pay sürekli olarak yükselme göstermektedir. Bazı yıllarda, hizmetler sektörü katma değeri büyüme oranları GSMH'daki büyüme oranlarını aşmıştır (DPT ÖİK, 1994: 16).

3. GELİRİN FONKSİYONEL DAĞILIMI

Gelirin fonksiyonel yada faktörel dağılımı olarak ifade edilen bölüşüm, ülke içinde yaratılan milli gelirin, üç temel üretim faktörü olan işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında nasıl dağıldığını gösterir (DPT ÖİK, 1994: 18).

Tablo 3.1 : Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Yıllar	Toplam	Tarım	Maaş ve Ücretler	Faiz+Kira+Rant Gelirleri
1968	100,00	41,1	26,3	29,4
1970	100,00	38,4	26,9	31,7
1972	100,00	34,2	27,1	36,4
1974	100,00	34,2	25,6	36,3
1976	100,00	31,2	27,8	37,9
1978	100,00	30,3	30,2	36,6
1980	100,00	25,1	25,1	47,3
1982	100,00	21,2	23,6	52,8
1984	100,00	20,0	20,4	57,1
1986	100,00	19,9	23,4	55,0
1988	100,00	17,6	24,3	56,3
1990	100,00	18,1	30,2	49,5
1992	100,00	15,0	34,4	48,2
1994	100,00	15,9	25,1	57,6

Kaynak : Süleyman ÖZMUCUR, Türkiye'de Gelir Dağılımı, Vergi Yükü ve Makro Ekonomik Göstergeler, 1. b. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Mart 1996, İstanbul.

Tablo 3.1'de görüldüğü gibi, yurt-içi faktör gelirlerinin dağılımında, tarım gelirlerinin payı sürekli olarak düşmekte, ücret gelirlerinin payı ise 1980-1987 arasında sürekli düşmekte, 1988-1993 arasında önemli ölçüde yükselmekte, 1994'de ise 1980 seviyesine inmektedir. Gelişmiş ülkelerde ücretlerin GSYİH'daki payı %40-60 arasında değişmektedir. Burada hemen şu belirtilmelidir; gelişmiş ülkelerde ücretlerin toplam istihdamdaki payı ortalama %82 iken, Türkiye'de %44,3'tür (Dansuk, 1997: 34).

Tablo 3.1 genel olarak değerlendirildiğinde, ücretliler 1978 yılından 1990 yılına kadar milli gelirden daha az pay alır duruma gelmişlerdir. Eğer çalışanlar içinde ücretlilerin sayısı da azalmış olsaydı bu sonucu normal karşılamak gerekirdi. Oysa Türkiye'de bu dönemde gelir elde edenler içinde ücretlilerin sayısal olarak payı artmıştır (Eren, 2002:64). Bu demektir ki; son yirmi yıl içinde genel olarak ücretlilerin gelir kazananlar içindeki sayısı artarken, milli gelirden aldıkları pay azalmıştır. Öyle ki ücretlilerin gelirden aldıkları pay, 28 yıl öncesine göre daha da küçülmüştür. Yani fonksiyonel gelir dağılımı Türkiye'de tarım sektörü gibi ücretliler aleyhine gelişme göstermiştir.

4. BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI

Tablo 4.1'de bölgesel gelir dağılımının 1968-1994 arasındaki değişimleri görülmektedir. Ege-Marmara bölgelerinin hem geliri, hem de nüfusu oldukça artmıştır. Tam tersi değişim ise Karadeniz bölgesinde görülmektedir. Tabloya bütün olarak bakıldığında ise, bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin artması söz konusudur. Bunun sonucu olarak Karadeniz bölgesinden büyük göç yaşandığı söylenebilir. Diğer bölgelerde de göç olmuş, fakat nüfus artışı ile nüfus paylarını korumuşlardır. Yine de bu olgu bu bölgelerin gelir paylarının azalmasına engel olamamıştır. Gelir dağılımında Karadeniz bölgesinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile yakın değerlerde olması, uygulanmakta olan kalkınmada öncelikli iller kapsamına Karadeniz Bölgesi illerinin de dahil edilmesini, son derece anlamlı ve mantıklı bir karar olarak göstermektedir.

Tablo 4.1: Bölgesel Gelir Dağılımı 1968-1994 (%)

Bölgeler	AÜSBF 1968		DPT 1973		DİE 1987		DİE 1994	
	Hanehalkı	Gelir	Hanehalkı	Gelir	Hanehalkı	Gelir	Hanehalkı	Gelir
Ege Marmara	30,7	39,3	33,7	37,7	37,0	45,0	42,3	52,5
Akdeniz	15,3	11,4	15,2	13,2	13,4	10,7	12,5	11,0
İç Anadolu	22,5	23,1	21,9	23,4	24,3	21,5	17,9	15,4
Karadeniz	17,7	14,7	14,5	15,8	10,6	8,9	12,8	10,9
Doğu-Güney Doğu	13,8	11,5	14,7	9,9	14,7	13,9	14,5	10,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : Ercan DANSUK, Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo- Ekonomik Yapılarla İlişkisi, DPT Yayın No:2472, Ankara 1997, s.33.

DİE 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması

DİE 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması

5. KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

Gelirin faktörler ve sektörler arasındaki dağılımının yanısıra bireyler arasındaki dağılımının incelenmesi de gelir dağılımının önemli bir boyutudur. Gelirin bireyler arasındaki dağılımının incelenmesinde başlıca iki ana yaklaşım görülmektedir (DPT ÖİK, 1994: 25). Bu yaklaşımlardan birincisi, teorik istatistiksel yaklaşım olarak adlandırılabilir. Bu okula göre, gelir dağılımı belli stokastik süreçlerce açıklanmaya çalışılır. Bu yöntemle ilgili en önemli eleştiri, bu tür stokastik modellerin gelir dağılımına kısmi açıklama getirdikleri ve kişisel dağılım sürecine ekonomik açıklama getirmedikleridir. Kişisel gelir dağılımına ikinci yaklaşım ise sosyo-ekonomik okul olarak adlandırılabilir. Bu yaklaşıma göre, kişisel gelir dağılımı, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim, bölgesel farklılıklar, servet dağılımı ile açıklanmaya çalışılır.

Türkiye’de sosyo-ekonomik okul yaklaşımı çerçevesinde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye ve Ankara ili için tek ve eş anlı denklemler çerçevesinde yapılan bu çalışmalar sonunda, arz özelliklerini temsil eden kişinin eğitimi, mesleği, iş deneyimi, aile geçmişi gibi değişkenlerin kişisel gelir dağılımını açıklamakta istatistiksel olarak önemli katkıları olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, Türkiye için insan sermayesine yapılacak yatırımların, gelir dağılımını düzeltici boyutları olacağını kanıtlanması bakımından önemlidir.

Tablo 5.1’de 1973-1994 yılları arası, ücret gelirliler ile ücret dışı gelirlilerin gelir paylarının değişimi görülmektedir. Ücret gelirlilerin nispi olarak gelir kaybı söz konusudur. Yani gelir dağılımı bu yıllar arasında ücret gelirlilerin aleyhine, ücret dışı gelirlilerin ise lehine olacak şekilde bozulmuştur.

Tablo 5.1: Ücret ve Ücret Dışı Gelirli Hanelerin Gelir Payları (%)

Hane Halkının Gelir Türü	DPT 1973		DİE 1987		DİE 1994	
	Hanehalkı	Gelir	Hanehalkı	Gelir	Hanehalkı	Gelir
Ücret Dışı Gelirli Haneler	37,0	31,9	38,0	29,9	42,8	28,3
Ücret Gelirli Hanehalkı	63,0	68,1	62,0	70,1	57,2	71,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Benzer değişim tarım gelirleri için de geçerlidir. Tablo 5.2'ye bakıldığında tarım gelir payının oldukça düştüğü görülmektedir. Buradaki dramatik olgu, tarımdaki hanehalkı yüzdesinin 1,1 puan düşmesine rağmen, gelir payının 16,7 puan düşmesidir.

Tablo 5.2: Tarım ve Tarım-Dışı Gelirli Hanelerin Gelir Payları (%)

Gelir Kaynağı	DPT 1973		DİE 1987	
	Hanehalkı	Gelir	Hanehalk	Gelir
Tarım	33,1	39,9	32,2	23,2
Tarım-Dışı	66,9	60,1	67,8	76,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DİE 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması

6. SOSYAL GRUPLAR

Gelir dağılımı analizinin bir boyutu gelirin sosyal gruplar arasındaki dağılımını konu edinmektedir. Bu amaçla toplumdaki sosyal grupları; işçiler, memurlar, emekliler, küçük esnaf ve sanatkarlar, kendi hesabına çalışanlar ve işverenler olarak ayırmak mümkündür (DPT ÖİK, 1994: 35). Bu gruplar; DPT'nin 1973 yılında yaptığı gelir dağılımı araştırmasında ücretliler, sermaye ve serbest meslek sahipleri ve küçük üreticiler olarak adlandırılmışlardır. Ücretliler; düz işçiler, nitelikli işçiler, teknisyenler, tarım işçileri, memurlar, beyaz yakalılar ve büro personelini kapsamaktadır. Büyük tüccar ve sanayiciler, serbest meslek sahipleri, ticaretle uğraşanlar, büyük çiftçiler ve rantiyeler, sermaye ve serbest meslek sahipleri kesimini oluşturmaktadır. Küçük üreticiler grubuna, küçük esnaf ve sanatkarlarla küçük ve orta çiftçiler girmektedir. Veriler, ücretlilerin topla gelirlerinin sadece ortalama %75'inin salt ücret geliri olduğunu, kalan %25'inin başka kaynaklardan sağladığını göstermektedir. Küçük üreticiler de gelirlerinin sade %76,5'ini küçük üreticilikten elde etmektedirler. Buna karşılık sermaye ve serbest meslek sahiplerinin gelirlerinin ortalama %92'si, kar, faiz ve rant gelirlerinden oluşmaktadır (DPT, 1973:195). Sonuçlarının çarpıcı olması nedeniyle, ücretliler grubu içinde yer alan işçi ve memurlarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

6.1. İşçiler

Sosyal gruplar içinde geniş bir kitle oluşturan işçiler aynı zamanda emek piyasası içinde de önemli bir yere sahiptirler. Ülkemizde çalışma hayatı ile ilgili uygulamalar son yıllarda gelişme göstermesine rağmen istenilen seviyede olmamıştır.

Tablo 6.1: Asgari Ücretteki Gelişmeler (Aylık)

Yıllar	16 + Yaş		15 – Yaş	
	Aylık	Artış %	Aylık	Artış %
01.08.1997–31.07.1998	35.437.500	-	29.925.000	-
01.08.1998–31.12.1998	47.839.500	35,0	40.664.250	35,9
01.01.1999–30.06.1999	78.075.000	63,2	66.363.750	63,2
01.07.1999–31.12.1999	93.600.000	19,9	79.560.000	19,9
01.01.2000–30.06.2000	109.800.000	17,3	93.600.000	17,6
01.07.2000–31.12.2000	118.800.000	8,2	101.250.000	8,2
01.01.2001–30.06.2001	139.950.000	17,8	118.957.500	17,5
01.07.2001–31.07.2001	146.947.500	5,0	124.920.000	5,0
01.08.2001–31.12.2001	167.940.000	14,3	142.749.000	14,3
01.01.2002–30.06.2002	222.000.750	32,2	188.700.750	32,2
01.07.2002–31.12.2002	250.875.000	13,0	213.210.000	13,0
01.01.2003–31.12.2003	306.000.000	22,0	256.500.000	20,3

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı resmi web sitesi,

<http://www.calisma.gov.tr>

Çalışma hayatı ile ilgili koşullar büyük ölçüde ILO normlarına uydurulmakla beraber, çalışanların milli gelirden aldıkları paylar konusunda sürekli bir tartışma ortamı mevcut olmuştur. İşçi kesimini gelir dağılımı açısından son yıllarda ilgilendiren önemli iki konu özelleştirme ve daha yeni kabul edilen ve uygulamaya 2002 yılında başlanan işsizlik sigortası sorunlarıdır. Özelleştirme faaliyetlerinden olumsuz yönde en fazla etkilenen kesimin çalışanlar olduğu söylenebilir. Yıllardır çok sözü edildiği halde primlerinin kesimine daha önce başlanan ve 2002 yılında işsizler lehine uygulamaya giren işsizlik sigortası sisteminin getirdiği mali yük, işsizlik oranının yüksek, kamu gelir kaynaklarının sınırlı olduğu ülkemizde işsizlere yönelik bir sosyal adalet sisteminin kurulması bakımından

katlanılması gereken bir külfet niteliğindedir. Bunlara ek olarak kayıt dışı ekonominin giderek büyümesi istihdam lehinde bazı yararlar sağlarken, düşük ücretler ve vergisiz kazançları artırarak kamu gelirlerini azaltmak suretiyle düşük memur maaşları gibi sonuçları ortaya çıkararak gelir dağılımının ücretliler aleyhinde daha da bozulmasına neden olmaktadır.

6.2. Memurlar ve Diğer Kamu Çalışanları

Devlet Hizmeti gören en büyük çalışan kitlesini meydana getiren devlet memurları, konumları gereği kamu müdahalesi ile en fazla karşı karşıya kalan kesimdir. Devlet memurları, işverenleri devlet olduğundan gerek istihdam, gerek atama ve yer değiştirme ve gerekse ücret taktiri bakımından tek yanlı bir yasal uygulamaya tabi olarak çalışmaktadırlar. Devlet hem işveren ve hem de memur hakları üzerindeki en büyük otoritedir.

Memurların mali, hukuki ve sosyal hakları ile ilgili bir çok eksiklik, yanlışlık ve hatalı uygulamalar söz konusudur. Başta ücret belirlenmesi olmak üzere tayin, terfi, atama, görevden alma gibi birçok alanda büyük sorunlar yaşanmaktadır. Belli bir düzeyde iyileşme sağlanmasına rağmen mevcut yasalar çerçevesinde bu sorunların çözüm şansı bulunmamaktadır. Memur sendikalarının kısıtlı bir hukuki dayanağının olması sendikal faaliyetlerin gelişmesini engellemekle beraber bu alanda önemli derecede sendikal örgütlenme çabaları gözlenmektedir.

Memur maaşlarının statükocu yapıyı benimseyen katsayı ve gösterge yoluyla artışlara bağlanmasıyla birlikte son yıllarda belli periyotlar halinde enflasyonun neden olduğu aşınmayı da içerecek şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen bu düzenlemenin gerçek enflasyon rakamları dikkate alınarak yapılması, verimlilik, iş başarısı gibi bazı objektif unsurların da dikkate alınmasında yarar görülmektedir.

Kamu kesiminde istihdam edilen devlet memurları ve bu memurların gerekli araç-gereç ile donatılmalarının maliyeti sürekli bir artış göstermektedir. Genel bütçe içerisinde personel maaşları ve ücretleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu aşamada az sayıda memur ve yüksek düzeyde ücret ilkesi ile birlikte teknik bakımdan donanımlı memur tipinin geliştirilmesi, gizli memur istihdamı probleminin işsizlik sigortasını da kapsayacak bir sosyal güvenlik sistemi içinde çözülmesi gerekmektedir.

Tablo 6.2: Maaş ve Ücretlerdeki Gelişmeler (1990-1997) (Bin TL/Ay)

A. İŞGÜCÜ MALİYETİ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 ⁽¹⁾
Kamu Kesimi İşçi Ücreti	2.026	4.920	8.737	15.610	30.589	44.579	61.591	156.519
Özel Kesim İşçi Ücreti	1.878	4.536	7.791	12.995	20.653	33.325	61.989	116.592
Memur Maaşı	1.229	2.118	3.854	6.439	9.861	18.062	36.237	76.279
Asgari Ücret ⁽²⁾	304	575	1.071	1.886	3.056	5.603	12.023	24.688
B. NET ÜCRETLER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 ⁽¹⁾
Kamu Kesimi İşçi Ücreti	1.052	2.427	4.486	8.033	16.575	25.697	35.970	86.674
Özel Kesim İşçi Ücreti	925	2.072	3.684	6.194	10.742	18.645	34.398	64.681
Memur Maaşı	697	1.241	2.400	4.072	6.557	12.092	23.464	50.769
Asgari Ücret ⁽²⁾	195	365	677	1.190	2.061	3.728	7.966	16.223

Kaynak : DPT, DİE

(1) Asgari Ücret Hariç Diğerleri Tahmindir

(2) Yıllık Ortalama (16 + Yaş)

7. DEĞERLENDİRME

Gelir dağılımı sadece ekonomik bir sorun olmayıp, sosyal ve ahlaki boyutlarının da çok önemli olduğu açıktır. Gelir dağılımının biçimlenmesinde toplumsal kesimlerin paylaşım mücadelesinin, kamu politikalarının, siyasal gücün tercihinin etkisi kaçınılmazdır. Cumhuriyet döneminde gelir dağılımı ve gelir dağılımıyla ilgili izlenen politikalar incelendiğinde, siyasal iktidarlar ve iktidara yakın olan kesimlerin milli gelir dağılımında avantajlı konumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinin başlamasıyla birlikte gelir dağılımının bozukluğu ve düzeltilmesi için acil olarak önlemler alınmasına dikkat çekilmekle birlikte bu konuda olumlu bir gelişme olmamıştır.

Gelir dağılımının daha dengeli bir yapıya kavuşabilmesi için yeni politikalar geliştirilmesine ihtiyaç olan vergilendirme, sosyal güvenlik, kamu yatırımları, enflasyon, ücret politikaları, toprak reformu, bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkı, eğitimde fırsat eşitliği vb. gibi temel konularda

olumlu gelişme yaşanmamıştır. Türkiye’de demokratik hakların en geniş sınırlarına ulaştığı 1961-1980 yılları arasında nispeten milli gelirin paylaşımında diğer dönemlere göre daha adil bir sonuç ortaya çıkması, demokratikleşmenin bu konudaki temel unsurlardan biri olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Demokrasinin milli gelir paylaşımına en önemli katkısı değişik kesimlerin taleplerini duyurabilmeleri olmaktadır. Demokratik yaşamın sık sık kesintiye uğramasının da milli gelir dağılımına olumsuz etki yaptığı açıktır. Bu ortam içinde iktidara gelen siyasal partiler popülist yaklaşımlar içinde olmakta ve kısa vadeli uygulamalarla sorunu geçiştirmektedir. Kısacası Türkiye’de gelir dağılımının daha adaletli ve adil bir yapıya kavuşturulabilmesi konusu çokça tartışılmakta ve çeşitli öneriler geliştirilmekteyse de, bu konuda atılan hiç bir somut adım olmaması, ve aksine sorunun giderek daha da büyümesi düşündürücüdür (TÜGIAD, 1997: 39).

Türkiye’de gelir dağılımında ortaya çıkan olumsuz tablonun iyileştirilebilmesinde en önemli gereklilik siyasal iktidarın kararlılığı olmaktadır. Çok partili yaşama geçildiğinden itibaren konuyla ilgili tartışmalar süreklilik kazanırken, temel konularda önemli hiç bir gelişme sağlanamamıştır. Günümüzde sosyal güvenlik alanında, sağlık, eğitim gibi toplumun refah düzeyini yükselten temel hizmetlerde, nüfus artış hızının düşürülmesinde, vergi adaletinin ve yaygınlığının sağlanmasında halen tartışmalar sürmektedir.

Türkiye’de gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik öneriler başlıklar halinde şöyle sıralanabilir:

- Nüfus artış hızı düşürülmelidir.
- Tarım nüfusunun verim ve geliri artırılmalıdır.
- Orta vadeli bir ekonomik istikrar programı benimsenmeli bu programda aşağıdaki hedefler yer almalıdır:
  - ✓ Nüfus artışının istihdam üzerindeki olumsuz etkisini gidermek için istihdam artırıcı politikalar uygulanmalıdır.
  - ✓ Milli gelirdeki büyüme hızı artırılarak sürdürülmelidir.
  - ✓ Enflasyon kabul edilebilir düzeylere düşürülmelidir.
  - ✓ Kamu borçlanma gereğini azaltmak amacıyla kamu gelirleri artırılmalı, kamu harcamaları borçlanma yerine sağlam kaynak olan vergi gelirleriyle karşılanmalı ve kamu harcamaları disiplin altına alınmalıdır.

✓ KİT'lerin özelleştirilmesine hız verilmelidir. Ancak bu özelleştirmeler ücretlilerin aleyhinde değil lehinde olacak şekilde yapılmalıdır.

- Sosyal güvenlik hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Demokratikleşme sürecini bütün kurum ve kurullarıyla hızla tamamlamalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'de gelir dağılımı ve gelişimi konusunda olumlu sözler söylemek pek mümkün görülmemektedir. Birinci Kalkınma Planı'nın ilk bölümünde ana hedeflerden birisi olan gelir dağılımında dengesizliğin azaltılması ilkesine yaklaşamadığını; hatta uzaklaşıldığını üzülerek belirtebiliriz.

Kaynakça

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı resmi web sitesi, www.calisma.gov.tr, (30 Aralık 2003)

Dansuk, E. (1997). Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi, Ankara: DPT Yayın No:2472.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırması.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Milli Gelir ve Üretim.

Eren, A.(2002). Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla: V.Baskı.

Özmucur, S. (1996). Türkiye'de Gelir Dağılımı, Vergi Yüğü ve Makro Ekonomik Göstergeler, 1. b. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

TC Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) (1973). Gelir Dağılımı, Ankara.

TC Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) (1994). Özel İhtisas Komisyonu, Gelir Dağılımı ve Politikaları, Ankara: Yayın No. DPT:2370-ÖİK:436.

TC Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), Maaş ve Ücretlerdeki Gelişmeler.

Türkiye Genç İş Adamları Derneği (TÜGİAD), (1997). 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar:28-Gelir Dağılımı, İstanbul